

Fráter Zoltán

Tersánszky „első találkozásai”

részlet az anekdotikus életrajzból

A nem túl fényesre sikeredett érettségi után Tersánszky Józsi Jenő – nővére segítségével – egy évig jegyzőgyakornok, azaz „közigazgatási kukac” lesz a Nagybányához közeli Szapáryfalván. Itt és a következő esztendőben szülővárosában, ahol az egyik ügyvédi iroda alkalmazottja, tudatosan kezd olvasni. Főleg pszichológiát, filozófiát és kortárs irodalmat, amelynek legjobb közvetítője akkoriban – közvetlenül a Nyugat indulása előtt – a Kiss József szerkesztette A Hét, olyan munkatársakkal, mint Ignotus, Heltai Jenő, Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Molnár Ferenc. Ignotus cikkei, versei, glosszái tabutémákat döntögetve merészebb látásmódra vezetik, felszabadítják szemléletét. Heltai Jenő minden sora, verse, prózája, paródiái „maradéktalanul” megragadják képzeletét, olyan költő szeretne lenni, mint ő. Egy érzelgős, kétszakaszos vers alatt látja Ady Endre nevét, aki azonban ekkor még nem volt Ady Endre. Rászánja magát, hogy beilleszkedik a polgári életbe, és jogi diplomát fog szerezni. Előbb az eperjesi jogakadémiával kísérletezik, majd inkább a fővárosba utazik, hogy az egyetemre iratkozzék. A tandíjat azonban sikeresen elmulatja. Hazamenni nem tanácsos, egyelőre nem szeretné bevallani a balesetet, mert hátha visszaszerzi a pénzt, és mégis elkezdheti komoly tanulmányait. Beáll tehát segédmunkásnak.

Hónapos szobát bérelnek földijével, Duma Sándor festővel fent a Várban. Reggelenként „úri” ruhában, keménygallérral, felöltővel távozik az albérletből, mint egy hivatalnok. Nem kell messzire mennie, csak a Naphegy előkelő villanegyedéig. Egy építkezés fontos alkalmazottja, anyagbiztosító menedzser. Téglát pakol, sittet hord, maltert kever, vödröket emelget, dolgozik a kőműves keze alá, mondhatni stratégiai segédmunkát végez. Az albérletet látogatásával rendszeresen kitüntető társasághoz tartozik a valószínűtlenül vékony, szinte áttetsző Kurtay Ernő rajztanár és egy régi osztálytárs, aki kispapnak állt. Amikor már az a töltött káposzta is elfogyott a papírzacskóból, amit Kurtay csempészett nekik a vasárnapi családi ebédből, az éhezés végső kétségbeesésében eszükbe jut, hogy talán írással lehetne pénzt szerezni. Jenő bevallja, hogy még otthon elkezdett egy elbeszélést, amit épp a napokban fejezett be. Fel

is olvassa barátainak, és a *Csöndes emberek* osztatlan sikert arat. A háziakhoz jár a Nyugat, az egyik példányból kinézik a szerkesztőség címét. Kurtay vállalja, hogy az elbeszélést benyújtja a folyóirathoz. Mint másnap elmondja, a kéziratot barátságosan fogadta egy pap, aki két nap múlva fog választ adni. Két nap múlva Kurtay jó hírt hoz: az elbeszélést közlik, de a „pap" előbb látni akar még egy másik írást is. A pap természetesen a fekete ruhában járó, irodalmi ügyekben végletesen komoly Osvát Ernő, a Nyugat szerkesztője volt. Aki még sokáig alig akarta elhinni, hogy nem a művészies megjelenésű, hosszú hajú, dekadens Kurtay a *Csöndes emberek* szerzője, hanem a kefefrizurás, atlétikus Tersánszky. Talán ezért nem adott előleget, szokása ellenére, az elfogadott novellára. Mivel ígéretből nem lehet megélni, az íráshoz viszont idő kell és mészport, maltert, falbontást mellőző viszonylagos nyugalom, Tersánszky hazautazott alkotni Nagybányára. Pontosabban szökött, mert művészi célú távozását a háziak az elmaradt lakbérektől megtévesztve úgysem értették volna meg. A minden hájjal megkent Kurtay Ernővel ezért romantikus megoldáshoz folyamodtak: Jenő holmiját a bástyasétány jótékony homályában kötélen leeresztették, majd távoztak egy kis sétára. Duma Sándor előre bejelentette, hogy éjjel nem lesz a szobában, meghívása van vidékre. (Így nem vonhatják felelősségre, hiszen nem tartózkodott otthon.)

Nagybányán – mint akinek bűneit megbánva megjött az esze – ismét ügyvédi, bírósági napidíjakból él, ám közben rendületlenül írja második novelláját. Amint elkészül, postára adja, egyúttal – nem túl sietősen, hiszen már 1910-ben vagyunk – Duma Sándornak is elküldi a hiányzó lakbért. És vár Osvát válaszára. De a válasz késik. Sőt, elmarad. Február 16-án azonban egy régi osztálytárs, a Nyugat előfizetője, az utcán újságolja, hogy a folyóirat friss számában T. Józsi Jenő névvel a *Firona* című elbeszélése megjelent.

Kis háza előtt ülve, férjét várva látjuk először Fironát, a világoskék szemű, huszonöt éves „menyecskét". Egy gyermeke van, de nem az urától. Mitru nevű volt szerelme a kisfiú apja. A lány hajadonként együtt is élt vele, ám amikor Firona teherbe esett, a legény szó nélkül elhagyta. Jó egy év múlva a magányos Firona összeismerkedik egy szőrös képű, görbe lábú, özvegy bányamunkással, aki nemsokára feleségül veszi. Csendesen, elégedetten élnek, minden különösebb izgalom és szenvedély nélkül. Egy késő őszi napon azonban váratlanul megjelenik a háznál Mitru. Kicsit kapatosan, de ez senkit sem zavar. A bányász tudja, kicsoda a fiú, nem is örül, nem is haragszik, pálinkával kínálja a legényt. Annyira beisznak, mulatoznak, dalolnak harmonikaszóra, hogy Mitru végül mozdulni is alig tud, nemhogy hazamenni. Mivel a házban nincs hová fektetni, beviszik a „sajtóházba", ahol a szőlő préselését végzik szüretkor.

Mitru le is fekszik ott egy pokrócra. „Közben Fironáék is bementek a házba, de az asszony még kiment valami takaróval Mitruhoz, mert jó hűvös lett az alkonyattal. Mikor megigazította a fejealját, és rá akarta teríteni a takarót, a legény egyszer csak körülfogta lábait. Húzta le, erővel magához, rekedten susogott, csókolgatta a térdét, és emelgetni kezdte szoknyáját. Az asszony mérgesen huzalkodott, fojtott szitkozódással. A legény csak huzigálta makrancoskodva, mint egy kölyök, hogy az asszony le is esett mellé a földre. Alig tudott kiszabadulni. Hanem felizgult egy kissé a legény ölelgetésével.

– Te gyalázatos lator! – szidta elmenőben egy kevéssé rekedten a felindulástól, és látta még, mikor az ajtón kifordult, hogy nyújtogatja karját utána. Azután visszacsapta magát a legény, hirtelen fejére rántotta a pokrócot, és nevetni kezdett elégedetten, rángatózva."

Mi történt, mi nem („elmenőben"), kis idő múlva a fiú kijön a présházból, és elköszön az asszonytól. Mitru személyében Fironát másodszor is egyszerűen faképnél hagyja az igazi szerelem. Olyan keserűséget érez, mint még soha. S amikor azt látja, hogy bent a férje kábultan alszik a szalmazsákon, valami veszett dühvel arra gondol, hogy kedve lenne belerúgni. „Belerúgni, és rágázolni a hasára. Bizony, a szegény, görbe lábú bányász hasára."

Mi minden lehet a látszólag békés házasságok mögött, milyen bonyolult, ellentmondásos az érzelmek összetettsége, mennyire tudjuk, mire vágyunk, és merjük-e vállalni vágyainkat – ilyen és ehhez hasonló kérdéseket vet föl a kezdő író első publikációja, amely a felszín mögé néző, a szemérmes beidegződéseket megrengető szemléletével kissé nyers megfogalmazásmódja mellett is tökéletesen illeszkedik a hazai modernség alkotásainak sorába.

Tersánszky Józsi Jenő háromszor indul az irodalmi életben, háromszor kezdi el a pályát. Akár a népmesében, háromszor fedezi fel az irodalmi közvélemény és a kritika. 1910-ben mint a Nyugat új novellistája vonja magára a figyelmet a *Firona, A tavasz napja sütötte, Matyi a kisfiú, Csöndes emberek, Történet az özvegyasszonyról meg a fiáról* című elbeszéléseivel. Verseket is ír ebben az időben, jó néhányat közöl is a Nyugat, főleg a világháború végéig, de ezek nem keltenek különösebb feltűnést.

Pár nap múlva megjön a tiszteletpéldány és hozzá a levél, biztató sorokkal Füst Milántól, majd utalják a tiszteletdíjat is, amely az ügyintézésből szerzett havi jövedelmének a felénél is több. Rögtön megvilágosodott előtte a jövő. Át kell nyergelni az írásra. Ha ebben ennyi pénz van! Ha két novellát ír havonta, már bőven eléri azt a fizetést, amelyet a hivatalnokoskodással keres. De ha esetleg hármat ír, meg is haladja. Ha

minden héten sikerül egy novellát elhelyezni, az elég szép pénzt jelent, mondhatni biztos egzisztenciája lesz. De miért ne írhatna akár naponta egyet? Sőt kettőt! Szédítő távlatok.

Otthon büszkén mutogatja a Nyugatot. Ma már elképzelni is alig lehet, micsoda megfellebbezhetetlen ítéletet, az íróvá avatás mily láthatatlan rendjelét kapta az a pályakezdő, akinek a Nyugat szigorú szerkesztője, Osvát Ernő elfogadta és közölte az írását. Tersánszky szemérmes izgatottsággal mutatja az otthoniaknak Nagybányán a folyóiratot, amelyben első novellája megjelent. Atyja csak forgatja, sokáig némán forgatja kezében a példányt, többször ellenőrizve, hogy valóban fia nevét látja-e azon az oldalon, ahol a sok nyitogatástól már magától szétnyíltak a lapok. Néhány hümmögéssel tárgyilagosan tudomásul veszi a tényt, hogy Jenő írása valóban megjelent ebben a budapesti irodalmi közlöny-ben, majd végre megszólal: – Nahát, ez is aztán szép kis újság lehet, ahol a te marhaságodat közlik.

Jenő elhatározza, hogy csak azért is ki fogja építeni irodalmi karrierjét. Összepakol, és Budapestre utazik. Osvát Ernő, a Nyugat szerkesztője akkoriban a New York kávéház karzatán tartja fogadóóráit a kézirattal jelentkező süvölvények számára. Számos viháncoló tehetség ott is írja világmegváltó művét a főpincértől kapott, számolócédulához hasonló, hosszú papírcsíkokra, az úgynevezett kutyanyelvekre. Tollat, tintát is lehet kérni a kávéházban, egészen addig, amíg a virgonc Karinthy le nem önti tintával a bársonyos pamlagot. Az eset után tilos a tinta, csak ceruzával írhatnak az ifjú titánok és Titanicok. Ide lép be Jenő, zsebében – ha egyszer elhatározta! – már a harmadik elbeszéléssel. Az időpontot persze eltéveszti, korán van még Osvát érkezéséhez. De őt is megelőzve valaki ott ül a szigorú, papos szerkesztőre várva. Szótlan biccentés után Tersánszky is elfoglalja helyét. Az asztalnál egyszer csak keménykötésű, keskeny csokornyakkendőt és hatalmas gallért viselő fiatalember áll meg. Szeme vészjóslón villog, ahogy körülnéz. Osvátot keresi. Amikor kiderül, hogy Tersánszkyék is őt várják, az izgatott meteor mellékük telepszik. Bemutatkozik, de Jenő nem érti a nevét. Az első számú várakozó minden előzmény nélkül felpattan és elrohan. Udvarias beszélgetést kezdeményezve a fejét ide-oda forgató, néha a saját szobraként távolba meredő élő klaszszikus előadja, hogy azonnal szüksége van pénzre, de ha nem kap előleget Osváttól, féltve őrzött zsebóráját fogja zaciba vágni. Az őszinte vallomás után intenzív érdeklődéssel fordul Tersánszky felé. Mindent mondjon el magáról, körülményeiről. Amikor Jenő közli, hogy albérletben lakik egyik barátjával, aki egyébként festő, és nagy megrázkódtatás érte mostanában. Egy gyerekkori jó pajtásuk, akit kicsaptak a gimnázi-

umból, mert kétszer is betörésen érték, ma reggel beállított hozzájuk. Az ismeretlen hahotázni kezd, és a részleteket firtatja. Közben megjön Osvát, már egyre többen ülnek az asztalnál. A távozó Tersánszky sikeresen átadja harmadik novelláját, és távozáskor még megkérdezi a díszes kompániát, világosítsák fel, ki volt az, akivel az előbb beszélgetett. Valaki megmondta, hogy az bizony Somlyó Zoltán, már verseskötete is megjelent, de nem érdemes büszkélkedni az ismeretségével. Az „átkozott költő" ugyanis, kockáztatva jó hírét, kabarében előadott sanzonokkal tartja fenn népszerűségét.

Már személyesen ismeri Ignotust, Füst Milánt és Osvátot. Saját művészkávéházat is talál magának, az Andrássy úti Palermót. Időnként persze felkeresi a New Yorkot, ha Osvát Ernővel akar beszélni. A Nyugatnak népes asztala alakult ki a kávéház karzatán. Rendszerint valamilyen lélektani vagy erkölcsi kérdésről vitázik a szenvedélyes, bár meglehetősen vegyes képzettségű társaság. Egymás szavába vágva, összetolt székeken szorongva mondja mindenki a magáét. Tersánszky mellett izmos, kissé kopaszodó, hallgatag, matrózféle figura ül. Az egyik hozzászólás közben, amikor válogatott sületlenségek hangzanak el, mosolyogva súgja Jenőnek, hogy látszik rajta, mennyire unja a szócséplést. Jenő kifogásolja a vitakultúrát, helyesebben a vita kulturálatlanságát. A sportoló egyetértően néz rá, és azzal a megállapítással tünteti ki Jenőt, hogy „maga nem buta gyerek". (A századelőn alapvetően a magázódás divatozik az egykorú fiatalok között, sokszor még barátok, munkatársak körében is. Noha 1904-től együtt járnak az egyetemen Négyesy László Stílusgyakorlataira, Babits és Kosztolányi 1907 októberéig magázódnak, Juhász Gyulával pedig élete végéig.) A zömök szomszéd Nagy Lajos, akinek *Nagycsütörtök* című elbeszélése együtt jelent meg Tersánszky első novellájával a Nyugatban. Nagy Lajos – különösen az első közlésükre várakozók szemében – régi, rutinos szerzőnek számított, hiszen 1908 májusától publikál a lapban. Ezt akkor Tersánszky nem tudja. Annál természetesebben fogadja Nagy Lajos kérdését, hogy szereti-e a sportot vagy lenézi? Miért ne szeretné, válaszolja, amikor a gimnáziumban végig előtornász volt mindenféle szeren, sőt országos tornaversenyen is részt vett. Nagy Lajos bevallja, hogy műkedvelő módon ugyan, de birkózik, és túl van néhány mérkőzésen. Örömmel hagyják ott az áldatlan vitát, hogy megnézzék a Johnson-Jeffries bokszmeccs felvételét a közeli moziban.

Nem sokkal ezután, az Osvát főhadiszállására az érkező Tersánszky nagy vita kellős közepébe csöppen. A sorsdöntő téma az ember egyéni tudata a mindenségben. Tudat és tudatalatti fogalmai, Freud neve és a pszichoanalízis összes tanai röpködnek a levegőben. Jenő nem szól, de

megvan a véleménye, egyszer el is neveti magát. Karinthy rögtön lecsap rá („nevetni könnyű"), és kérdőre vonja, miért nem szól hozzá a purparléhoz. Hiába minden mellébeszélés („máson kacagtam"), védekezés hozzá nem értéssel, Karinthyt nem tévesztheti meg. A léleklátó viccmester a szemébe mondja, hogy biztos abban, tudna ő hozzászólni, de nem akar. Ebben maradnak. Tersánszky később elárulja Karinthynak, hogy valóban jártas a lélekelemzésben, sőt jó barátja Feldmann doktor, Freud tanítványa, másrészt Berény Róbert festőtől ugyancsak alapos ismereteket szerzett a lélektan minden ágazatáról.

Maga választotta törzshelye az Andrássy úti Palermo kávéház. Némi képzőművészeti nosztalgia és az ismerősök, barátok jelenléte csábítja ide. A Nyolcak tagjai sokszor találkoznak itt. Írók, költők, szerkesztők számára külön fenntartott hely áll rendelkezésre Kabos-páholy néven, amelynek névadója Kabos Ede, a Budapesti Napló, majd az Érdekes Újság szerkesztője, aki nem mellesleg Ady Endre híve és támogatója. Éppen ezért Ady is többször megfordul a Palermóban. De őt már korábbról ismeri, Tihanyi Lajos révén. Az egyik nagybányai italozgatás közben Jenő hátra tett kézzel, a poharat foga közé szorítva issza meg a fröccsét. (Mintha ő lenne a Tenkes kapitánya, mintha tudná, hogy hatvan év múlva lesz ilyen filmsorozat.) Tihanyit ez annyira elbűvöli, hogy eltökéli, a mutatványt feltétlenül látnia kell Adynak. Amint alkalom adódik, elcipeli Tersánszkyt Ady éjszakai törzshelyére, a Három Hollóba. A költő nincs jó állapotban, gyűrötten, másnaposan iszogatja olcsó borát, Tihanyi nagyobb mennyiségű rendelését leállítja, a poharas produkció bemutatása lehetetlen. Majdnem megfagy a levegő, de Adynak még nincs elege a fiatal vendégekből. A társalgást fenntartandó – jobb téma híján – nagy szünetek és nagy sóhajok közepette vontatott kinyilatkoztatásokkal utal olaszországi utazásaira. Tersánszky, hogy legalább kérdezzen valamit, minden különösebb érdeklődés nélkül azt firtatja, ha a mester már járt északon és délen, miért éppen az olasz csizma közepét hagyta ki? Ady váratlanul fényképszerű pózba helyezkedik, könyöklő karjára ereszti gondterhes fejét, és a messze távolba mereng, miközben valami olyasféle bölcsességet mond az „ifjú embernek" címezve, hogy az élet végére is kell hagyni vágyakat.

És ezzel meg is öli az estét.

Sokáig kering az irodalmi éterben Tersánszky és Ady ismerkedésének anekdotája. Eszerint az első látogatásakor, a Nyugat Mérleg utcai szállásán Józsi Jenő sorra bemutatkozik a szerkesztőség tagjainak, kellő határozottsággal hangsúlyozva nevét: „– Tersánszky vagyok." Amikor Adyhoz ér, kezet fognak, de az akkoriban már hírhedt-híres költő, akinek

arcképét a Nyugat 1909-es Ady-száma a népszerű könyöklős fotóval ismertté tette, nem mondja a nevét, vagy tán csak leereszkedően mormolja. Tersánszky mindenesetre lelkesen rákérdez: „– Kihez van szerencsém?"

Nem kis feltűnést kelt.

(A történetet a többnyire jól emlékező Fenyő Miksa írja meg, maga Tersánszky azonban tagadja, hogy így történt volna az első találkozás. A nevezetes csínyt – „Maga kicsoda?" – egyébként a Nyugatban induló Déry Tibor követi el, 1917-ben.)

A New York kávéház karzatán csípi el az egyik pályakezdő az érkező Tersánszkyt, hogy – bennfentességét fitogtatva – a következő, végtelenül fontos esetről tájékoztassa:

– A szerkesztőségben megmutatták Kosztolányi Dezsőnek a novelládat, amit eddig mindenki csak dicsért. Kosztolányi átpörgette a lapokat, utána megnézte a nevedet, a T. Józsi Jenőt, és elkezdett kacagni. Pukkadozott a nevetéstől, és vihorászva jegyezte meg, hogy aki ilyen néven ír, azt ő már eleve nem tartja érdemesnek arra, hogy olvasson tőle. Ezt mondta rólad Kosztolányi, és sietve távozott!

Tersánszky döbbenten hallgat, mivel diákkora óta rajong Kosztolányi minden soráért. Nyel egy nagyot, majd kissé rekedten megszólal:

– Ha még egyszer szóba kerülnék Kosztolányi jelenlétében, akkor legyetek szívesek, és mondjátok neki azt, hogy nekem viszont nagyon tetszik az ő dallamos, kottára szedhető neve, a Kosz-to-lá-nyi. Dó-dó-lá-ti.

A kávéház jótékony, családias intézmény, kapcsolatok kialakítására különösen alkalmas. Tersánszky a Palermóban beszél először Kaffka Margittal, némi feszengéssel körítve. A kor szokása szerint bemutatkozásnál ugyanis a hölgyek nem mondják meg nevüket, úriembernek kötelessége ismerni a társaság dámáit. Szerencsére szomszédja a fülébe súgja Tersánszkynak, hogy Kaffka Margitnak csókolt kezet. Jenőnek rémlik, hogy nem csak a Nyugatban, hanem A Hétben, sőt a Fehér Könyvben, Bródy Sándor lapjában is látta Kaffka nevét. Mindjárt bókolni is kezd, hogy jó benyomást keltsen a különc írónőben. Megemlíti, hogy tündéri költeményt olvasott Kaffkától még A Hétben, de mivel nem biztos abban, hogyan kell a címet helyesen ejteni, inkább összefoglalja a vers „tartalmát". A sellő, aki korallvillában lakik, és szerelmes egy tritónba... Kaffka Margit nem is hagyta tovább mondani. Hiszen ezt a verset nem ő, hanem Erdős Renée írta. Ennél nagyobb otrombaságot nemigen lehet elkövetni, költőnek egy másik költő (aki ebben az esetben még vetélytársnő is) művét dicsérni, erre nincs bocsánat. De úgy látszik, mégis van. Kaffka kikürtöli ugyan a Kabos-páholy nyilvánosságának (lehetnek ott tán hetennyolcan is!), hogy Erdős Renée versét neki tulajdonítja ez a vidéki zseni,

mire kitör a hatalmas hahota, de ezzel vége is szakad az ügynek. A nevetés egyet jelent a megbocsátással, többé szóba sem kerül a tévedés. Kaffka Margitnál jobb „női barátja" nem is lesz Tersánszkynak, nem ritkán fogja tapasztalni „anyás szeretetét". Kivált, hogy Margit szokás szerint boldog-boldogtalanokból álló társaságokat meghív magához ebéd utáni feketére. Mindenki tudja, hogy ez a kávézgatás éjfélig vagy még tovább tart.

A Palermót mint művészkávéházat sűrűn látogatják a Nyolcak festői. Nem is véletlen, hogy az első bírálatot Tersánszky írja róluk a Nyugatnak, s a cikk természetesen a Palermo kávéházban készül. Az írás osztatlan sikert arat, a piktorok főleg annak örülnek, hogy a kritika végre a képzőművész szemével nézi a képzőművészetet. A Nagymező utcai kiállítás megnyitóján a Nyugat főembereit Hatvany Lajos képviseli. Tersánszky társasága Fémes Beck Vilmos szobrász és felesége, valamint Kaffka Margit. Hatvany hosszasan szóba elegyedik a teremben Tersánszkyval, távozáskor együtt lépnek ki az utcára. A báró megkérdezi tőle, hol fog ebédelni, vélhetőleg azért, mert meghívná magához. Jenő ment is volna, de közölnie kellett, hogy a keresztkomája már várja őt ebédre. Íme, az egyik jellegzetes Tersánszky-mutatvány: úgy esik ki a bárói pikszisből, hogy valójában még bele sem került.

Legjobb festőbarátja, még a nagybányai szabadiskolából, Tihanyi Lajos, a népszerű Balaton kávéház tulajdonosának a fia, a közkedvelt Kuka. Neve onnan ered, hogy süketnémának született, de megtanulja szájmozgásról leolvasni a mondatokat, ő maga pedig kissé kiabálva formálja a szavakat. A Fészek klub kerthelyiségében is ordítozva, asztalról asztalra mutogatva jellemzi az ott üldögélőket a pesti életben még járatlan Jenőnek. A levegőt bökdösi az egyik szerényen öltözött, kifényesedett zsakettben szerénykedő fiatalember felé, az ott Lengyel Menyhért, pár cikke megjelent a Nyugatban, de igazából drámaíró! Darabjait a Nemzetiben és a Vígszínházban játsszák. Különben bankfiú Kassán, de állítólag nagyon tehetséges. Pár nap múlva a Nyugat szerkesztőségében be is mutatkoznak egymásnak. Lengyel a kínosságig udvarias, ki tudja, mit leplez ezzel. Akkori benyomása alapján Tersánszky mindenesetre úgy véli, Menyus nem tartozik a kedélyes emberek közé.

Harmadik elbeszélésével a zsebében már felkéréseket, megbízásokat kap a szépirodalmat mérhetetlen mennyiségben elnyelő napilapoktól. Tárcát, karcolatot kér tőle a Világ, Az Újság.

A Pesten tartózkodás napjaiban gyerekkori barátjánál lakik. A találkozás örömére a betérnek egy pohár sörre a Gutenberg téri üzemegységbe, amelynek vendéglő és „csehó" részlege is van. A gyér látogatottságú teremben barátja észreveszi Cholnoky Lászlót, fröccsel a kezében.

Tersánszky különösebben nem esik extázisba az élő író láttán. Borzongva nézi a kitérdelt nadrágban, hajadonfőtt álldogáló, borzas figurát. A Miénk kávéházban Lovászy Károly, a szelíd humorista elmagyarázza, mit kell tudni Cholnokyról. Először is, addig senkit nem ereszt el, amíg négy-öt fröccsöt meg nem iszik vele. Ha van pénze, ő fizet, de ha nincs, annál nagyvonalúbban rendel, és a végén – hivatkozással hitvány anyagi állapotára – annak a reményének ad hangot, hogy a számlát a társaság állja helyette. Jenő nem töri magát az ismerkedésért, személyesen csak a háború után találkozik Cholnokyval, az Otthon-körben.

A negyedik elbeszélés után Tihanyi Lajostól levelet kap Nagybányán. Surányi József, a Pesti Napló főszerkesztője Füst Milán szíves közvetítésével üzeni, hogy a Pesti Napló havi százötven koronát fizet, ha Tersánszky egy tárcát ír hetenként. Tárgyát, műfaját az író szabadon választhatja meg. Valóban óriási megélhetési lehetőség, különösen, ha első hallásra annyi marad meg csupán, hogy százötven korona és egy tárca. Ám ha belegondolunk, *havi* százötvenről és *heti* egy tárcáról van szó, vagyis a havi százötven koronát *négy* tárcáért fizeti Surányi. De az ajánlat még így is csábító. El is dicsekszik vele Jenő a Nyugat szerkesztőségében Osvátnak és Ignotusnak. Ignotus azonnal kifakad: írói pályafutását töri ketté, ha beül egy szerkesztőségbe. Önmagát állítja elrettentő példának, amikor írói félbemaradását abból a kényszerből eredezteti, amely az újságírás poklába vetette. Így aztán Tersánszky sokat nem időzget a napilapok rovatában, bár nem feltétlenül Ignotus sorsa miatt, hanem főként azért, mert kiderül, hogy számára kifejezetten kínlódás három hasáb kötött terjedelemben kiszabni egy történetet. Pedig micsoda sikere van például a *Makovics szivarjai* című tárcájával. Szerencsétlen kishivatalnok álmai netovábbja a főnöke drága szivarja. El is emel egyet az asztalról, de attól tartva, hogy az iroda díjnoka látta a lopást, némi bosszantó fortyogás után indokolatlanul rápirít a fiatalemberre. Nem túl nagy igényű történet, mégis ezzel aratja legnagyobb szakmai sikerét majd harminc év múlva, amikor egy öreg nyomdász emlékezteti erre a tárcára, amely annyira tetszett neki, hogy kiszedett betűk miriádja után is megjegyezte.

Ismeretségi köre tovább bővül. Szép Ernő elsősorban öltözékét vizsgálja, és nem hallgatja el kifogásait a legutolsó nagybányai módi szerint összeállított külalakról. A cipő nem divatos, az íves, tompa orr elavult. A pillangóra kötött nyakkendő ósdi, a kampós végű sétabot („görbebot") nevetséges, már mindenki gombos fejű pálcával jár. A *dress code* fontos, nem szabad a divatot semmibe venni, magyarázza a *Nem volt játékom* (kötetbeli címén a *Gyermekjáték*) szerzője. A kioktató hang ellenére – bár nem örül a pellengérezésnek – Jenő nem veszi rossz néven a tanácsokat, némelyiket

igyekszik megfogadni. Már éppen úgy vélné, lépést tart a divattal, ennek ellenére Szép Ernő minden találkozás alkalmával megigazítja rajta a nyakkendőt, új formát ad a kalapnak, összerántja vagy széthúzza a zakót. Sovány vigasz, hogy Tóth Árpád megdicséri tiszta, csinos öltözködését. (A mélabús költő még mindig azt a Ferenc József-kabátot viseli, amit érettségire csináltatott.) Amikor „Pádival" először beszélget, önkéntelenül is Karinthy paródiájának sorait idézi, mire a költő fájdalmas és gyilkos pillantást vet rá. Hiába mond el aztán eredeti Tóth Árpád verset is, a nehéztelés egy ideig megmarad. Felülemelkedve azonban az első baklövésen, igazi mély barátság alakul ki köztük. Budapestről Nagybányára utazva, Jenő rendszeresen kiszáll Debrecenben Tóth Árpád meglátogatására. A szülők a kedélyes, vidéki fiút látják benne, szívesen látják vendégül. Itt ismerkedik meg a városban ügyvédi gyakorlatot folytató költővel, Nagy Zoltánnal. Hármasban fedezik fel – több ízben is – Debrecen sötét oldalát, az alföldi éjszaka csodáit.

Heltai Jenővel a miskolci gyorsvonat folyosóján barátkozik össze. Hatvany ötletére a Nyugat vidéki körutakat indít az írók és olvasók személyesen ismerkedése, valójában előfizetők szerzése céljából. Előző nap érkeznek a városba, az estéjük szabad. Heltai kijelenti, hogy megszégyenítő volna a komoly folyóirat munkatársai számára, ha nem tanulmányoznák Miskolc éjjeli életét. Felkerekednek, és egy zenés kávéházban kötnek ki. Jenőnek feltűnik, hogy Ady Endre, a turné csillaga a szállodában maradt, végzetesen rossz hangulatban. Heltai szerint talán holnap Pestre jön Diósyné, azért akar pihenni Ady. Jenőnek fogalma sincs, hogy mi az összefüggés Léda és az emlegetett Diósyné között. Valaki diszkréten felvilágosítja. Egyébként is ki kell cserélnie a felolvasásra szánt novelláját egy másikkal. Nem azért, mintha nem lenne jó, de túl hosszú, nem tud rá végig figyelni a közönség.

A visszaúton a folyosón Heltai Jenő elmerülten nézi az elfutó tájat. Szájában a jó öreg rövid angol pipa. Tersánszky szinte szájtátva gondol arra, hogy diákkorában falta Heltai írásait A Hétben, és a tekintélyes literary gentlemannek bizony nagy szerepe van abban, hogy ő író lett. Némi bizonytalankodás után megkérdezi, mi a véleménye „Heltai úrnak" arról az elbeszélésről, amelyet most nem olvashatott fel? Nagyon tetszik mindenkinek, feleli Heltai, de fölolvasni túl hosszú lett volna, higgye el. És fogadja meg a tanácsot, ne bízza el magát, akárhogy dicsérik, dolgozzon szorgalmasan. Sokan megrekedtek már a fejlődésben, mert fejükbe szállt a dicsőség, és nem csináltak semmit.

Tersánszky megfogadja a tanácsot, és rendületlenül dolgozik. Sorra írja novelláit és verseit, a küldeményekhez pénzkérő leveleket mellékelve.

Sokszor azonban kézirat küldése nélkül is előlegek kunyerálásával bombázza Osvátot. Jelentkezése után másfél évvel már önálló „füzetke" összeállításán dolgozik, 1911 késő nyarán már a korrektúrát végzi. Tanulságos, ahogyan Móriczcal nem alakul ki szorosabb baráti kapcsolata. Nem Móriczon múlik. Amikor Tersánszky első novelláskötete, *A tavasz napja sütötte* 1911-ben megjelenik, elküldi dedikálva a *Hét krajcár* elbeszéléseit. Tersánszkyt évekig bántja a tudat, hogy nem is válaszol a Nyugat első számú prózaírójának levelére. Móricz nem adja fel, meghívja magához, mellé áll, támogatja mindenben. Tersánszky azonban – utólag már ő maga sem érti, miért – mindvégig érdektelen, hűvös marad. A két nagy elbeszélő nem találja a közös hangot. Tersánszky, mint évtizedek múlva fejtegeti, állandóan attól tart, hogy megszégyenül, mint a rossz tanuló a jó tanulóval szemben, ezért öntudatlanul is kerüli Móricz közelségét.

1911-ben szó szerint vérre menő vita alakul ki Osvát és Hatvany között. Hatvany megelégeli Osvát felfedezőmániáját, és azt követeli, hogy a folyóirat a már beérkezett tehetségekre építsen, sőt közöljenek rendszeresen olyan szerzőket is, mint Bródy és Gárdonyi. Legyen több élet a lapban és kevesebb esztétizálás. Osvát nem tűri, hogy bárki is beleszóljon a szerkesztés munkájába. 1912 januárjában még párbajoznak is, Osvát meg is sebesíti Hatvanyt, aki ezután szakít a Nyugattal, és Berlinbe költözik. Tersánszky ugyan Hatvanynak ad igazat, ám lelkiismereti okokból mégis Osvát mellé állt, hiszen a Nyugatot Osvát alapította, és annyi más ismeretlen kezdővel együtt őt is Osvát fedezte fel. Hatvany elég gazdag ahhoz, hogy létrehozhat másik folyóiratot, de a vagyontalan szerkesztő a Nyugat nélkül bizonyára nyomorba jutna. Azt írja a kíváncsiskodó Tihanyinak, hogy Osvát csak arra vigyázzon a párbajnál, hogy nagyobbra ne vágja a Hatvany száját. Csak arra nem számít, hogy a pletykás Tihanyi valahol kifecsegi ezt a szellemeskedést, és az a báró fülébe jut. Márpedig így történhetett, és Hatvany csakugyan megharagszik, mert amikor a világháború alatt napilapot indít, egyetlen sort sem ír vagy írat a *Viszontlátásra, drága* kiadásáról, pedig az összes lap méltatja Tersánszky első regényét. Munkatársnak sem kéri fel, holott minden írótársának szól. (Igaz, Jenő ekkoriban az olasz fronton van.)

Ki tudja, az irodalom függetlenségéért folytatott látványos harc vagy valami más konfliktus viseli meg érzékeny idegrendszerét, de 1912 februárjában – mentegetőzve a többször ígért, ám mindig elmaradt könyvismertetések miatt – arról értesíti Osvát Ernőt, hogy „nyomorultul ideges", valami érthetetlen, „becstelen" nyavalya kerítette hatalmába, nehezére esik két mondatot is egymás mellé tákolni. Úgy tűnik, írói munkásságának befellegzett („kámpec irodalom"), s idegeit kímélendő orvosi rendeletre

oltványokat kell ültetnie otthon, a családi szőlőskertben. Ma már kideríthetetlen, pontosan mi a kiváltó oka a kimerültségnek és mennyire komoly az elhatalmasodó neuraszténia, mindenesetre azt, hogy valami nincs rendben, mások is észreveszik ekkoriban. Füst Milán zaklatottan számol be Osvátnak arról, hogy szerinte Tersánszky megőrült, mert annyira példátlan és érdekes, különös és izgató módon inzultálta őt a kávéházban, hogy az eset azóta is kínosan foglalkoztatja. Sajnos a részleteket nem árulja el, így homályban marad, ami valójában történt. Március első hetében Tersánszky Nagybányáról még mindig azt az aggasztó hírt tudatja Osváttal, hogy nyavalyája egyre növekedőben van, és semmi jóval nem kecsegtet.

Szép Ernő mégis életre szóló hatással van rá. Ha nem is a divat fortélyaiban, de sokkal lényegesebb kérdésben. Tersánszky már belekezd első nagyobb terjedelmű művébe, megfelelve a korszak elvárásainak – és főleg Osvát Ernő ízlésének –, egy sötét színezetű, világfájdalmas regénybe. Már a közepe felé jár, amikor végzetesen elakad, s valamiért nem tudja folytatni. Várhatja Osvát kitartóan, bizakodva és biztatva, nem megy. Jenő rájön, hogy önmagát csapja be, kényszeríti bele az alkatával ellentétes írói hangba, amelyen egy korán elzüllött énekes történetét próbálja megírni. Alkotói válságában komor hangulatok uralkodnak el rajta, szinte igazolva, beteljesítve a korszak szellemét. Már saját megjelenése sem foglalkoztatja. Unottan lapozza fel a Nyugat 1912. március 16-iki tiszteletpéldányát, ám érdekes egyfelvonásosra bukkan éppen az ő regényrészlete előtt. Amint olvassa Szép Ernő *A hasbeszélő* című kis színművét, úgy érzi, üde levegő csap ki a hasbeszélő és bábja társalgásából. A fényszóró erejével oszlatja szét az elméjét elborító ködöt a felismerés. Abba kell hagynia a szenvelgést, a halódó siránkozást, az nem az ő hangja. Nem olyan egyszerű a világ, boldogtalan gazdagok és boldog nincstelenek is léteznek. A félig kész regényt kellő adagokban a kályha tüze emészti el. *A hasbeszélő* látásmódja, merész hangvétele, ezek hatása iktatta céhbe Szép Ernő fiatalabb pályatársát. Ez lett igazi ajándéka, nem az (egyébként hasznos) öltözködési tanácsok.

Osváttal mindemellett rendszeresen vitáznak, idővel már az első néhány kedves szó után komolyan kötözködnek egymással. Megjelenik 1913. június 16-án a Nyugatban, a *Ruszka Gyuriék karácsonya* című elbeszélés. Osvát szerint Tersánszky addigi legjobb műve, amelynek a legjobb tíz magyar írás között a helye. A szigorú szerkesztő nem szokott túlzásokba esni, érthető az író büszkesége. Ebben az elbeszélésben született meg Kakuk Marci figurája. A kalandos életű, kültelki nőcsábász, életbölcs és tréfacsináló, chaplini alak.